

KASVATUS & AIKA

ARVOSTELU

<https://doi.org/10.33350/ka.111057>

Ammattikasvattajat demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen antisankareina

Laura Helle

Arvioitava teos: Kasa, Tuija, Kouros, Kristiina & Skottman-Kivelä, Piatta 2020. Perus- ja ihmisoikeudet opetus- ja kasvatusalalla. Oikeudellinen ja pedagoginen opas alan opiskelijoille ja asiantuntijoille. Helsingin yliopisto, kasvatustieteellinen tiedekunta. 65 s. <http://hdl.handle.net/10138/314105>

Johdanto

Rautiainen ym. raportoivat demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen tilasta suomalaisessa opettajankoulutuksessa vuonna 2014 ja tulivat seuraavaan johtopäätökseen: ”Kirjaimellisesti katsoen suomalaisessa opettajankoulutuksessa, niin yliopistollisessa kuin ammatillisessakin, käsitellään varsin vähän demokratiaan ja ihmisoikeuksiin liittyviä asioita. Opettajan merkittävä yhteiskunnallinen asema on periaatteessa opettajankoulutuksen keskeinen lähtökohta, mutta tämän käsittely opetussuunnitelmissa, opetuksessa ja toimintakulttuurissa on vähäistä.”

Toimin itse opettajankouluttajana ja olen saanut mandaatin edistää demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta omassa yksikössäni toimimalla paikallisen demokratiakasvatuksen opintojakson vastuuopettajana. Kyseessä on tuleville luokanopettajille suunnattu syventävä opintojakso. Lukuvuonna 2020–2021 päätin ottaa arvioitavan teoksen opintojakson kurssikirjaksi. Tämän kokemuksen pohjalta arvioidin teosta ja sen soveltuvuutta oppimateriaaliksi opettajankoulutuksessa. Pyrin vastaamaan kahteen kysymykseen: 1) Missä määrin tämä teos soveltuu demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen oppikirjaksi opettajankoulutuksessa? 2) Miten kirjoittajat voisivat kehittää tätä teosta, mikäli siitä tehdään uusia versioita?

Kirjan yleisesittely

Arvioitavassa teoksessa on otettu lähtökohdaksi ja erityisen tarkastelun kohteeksi ammattikasvattajan (viranhaltijan) asema julkisen vallan käyttäjänä. Teoksessa korostetaan, että juridisesti viranhaltija on velvollisuuksien kantaja ja yksilö (kasvatettava) on erilaisten oikeuksien kantaja. Ammattikasvattajan tärkeä tehtävä on siis huolehtia siitä, että kasvatettavien perus- ja ihmisoikeudet toteutuvat lakien ja ihmisoikeusjulistusten edellyttämällä tavalla erityisesti silloin, kun he osallistuvat kasvatus toimintaan tai koulutukseen.

Tilanteessa, jossa alaikäisen huoltaja kokee, että hänen lapsensa perus- ja ihmisoikeudet eivät ole toteutuneet, hän voi tehdä kantelun aluehallintovirastoon, valtioneuvoston oikeuskanslerille tai eduskunnan oikeusasiamiehelle. Yhteensä kanteluja tehdään vuosittain noin 700. Opetus- ja kasvatusalalla kantelut liittyvät useimmiten puutteisiin turvallisesta oppimisympäristöstä, hallinnollisiin päätöksiin, oppilashuoltoon, yhdenvertaisuuteen, oppimisen tukeen ja erityisen tuen järjestämiseen, koulukuljetuksiin, uskontoon ja katsomuksiin, työrauhaan ja kurinpitoon sekä kodin ja koulun yhteistyöhön.

Teoksessa on käsitelty eduskunnan oikeusasiamiehelle tehtyjä kanteluja ja oikeusasiamiehen ratkaisuja.

Sisällön tarkempi esittely

Teos sisältää kaksi osaa: 1) Mitä jokaisen opettajan tulee tietää perus- ja ihmisoikeuksista? 2) Tapauksia ja tehtäviä: miten toimit arjen haasteissa? Lisäksi sivulle 27 on koottu linkkejä aiheeseen liittyviin oppimateriaaleihin, joita voi hyödyntää perusopetuksessa tai opetuksen tukena.

Ensimmäinen osa on asiallinen ja ytimekäs johdanto perus- ja ihmisoikeuksista kasvatustalan ammattilaisen näkökulmasta. Toisessa osassa edetään teemoittain siten, että kaikki edellä mainitut kantelujen kohteet tulevat käsiteltyä.

Toinen osa sisältää erilaisia tehtäviä, joista osa on perustunut fiktiivisiin tilanteisiin ja osasta on olemassa todellinen kantelu. Jälkimmäisten osalta on annettu linkki oikeusasiamiehen ratkaisuun, minkä lisäksi ratkaisua on kommentoitu. Omassa opetuksessa muokkasin alkuperäisten tehtävien tehtävänantoa. Ne toimivat erinomaisina keskustelunavauksina ja vastaanotto oli erittäin hyvä. Itse asiassa esimerkkitapauksia voisi olla enemmänkin. Käytännössä oli kuitenkin muutama haaste: 1) olisin kaivannut selkeämpiä ohjeita, miten opiskelijoiden tulisi valmistautua kuhunkin tehtävään, 2) oikeuskanslerin ratkaisut olivat varsin pitkiä ja 3) osaan tehtävistä olisin kaivannut opettajan opasta. Tehtävät ja niiden purkaminen ovat haasteellisia, ellei itse ole lainoppinut. Ratkaisujen kommentaarit olivat kuitenkin erittäin hyödyllisiä.

Oppaassa olevat linkit tarjoavat hyödyllisiä lisämateriaaleja, mutta niistä puuttuu joitakin hyväksi havaittuja perusopetukseen soveltuvia materiaaleja. Näistä mainittakoon Demokratiakasvatuksen reittiopas, Väestöliiton erinomaiset kehotunne/seksuaalikasvatusmateriaalit ja Unicefin materiaalit. Unicefilta on paljon materiaalia liittyen erityisesti lasten oikeuksiin.

Vaikka arvioitavan teoksen alaotsikkona on ”oikeudellinen ja pedagoginen opas”, teoksessa painottuu oikeudellinen näkökulma kautta linjan. Teoksessa voitaisiin pohtia tarkemmin, miten kouluun saadaan luotua alusta asti sellainen toimintakulttuuri, jossa eri taustoista tulevat ja taidoiltaan eritasoiset oppilaat työskentelevät yhdessä. Esimerkiksi Slavin ja Madden kuvaavat Pasi Sahlbergin ja Shlomo Sharanin toimittamassa teoksessa *Yhteistoiminnallinen oppimisen käsikirja (2001)*, miten voidaan oppia laskemaan, lukemaan ja kirjoittamaan yhteistoiminnallisesti. Usein unohtuu, ettei demokratiakasvatuksessa ole kyse pelkästään opetuksen sisällöistä, vaan kokonaisvaltaisesti koko toimintakulttuurista. Pedagogiset mallit puolestaan ovat kiinteä osa toimintakulttuuria.

Kaiken kaikkiaan arvioitavassa teoksessa kanteluiden tarkasteleminen johti hieman kapeaan ja yksipuoliseen näkökulmaan. Ammattikasvattajat näyttäytyvät suorastaan demokratiakasvatuksen antisankareilta. Tasapuolisuuden nimissä toivoisin, että teoksessa tuotai-

siin esiin myös ammattikasvattajan roolia lapsen ihmisoikeuksien puolustajana suhteessa muuhun kasvuympäristöön. Viranhaltijahan on velvollisuuksien kantaja myös havainnoidessaan alaikäisen lapsen perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista myös kouluajan ulkopuolella, ja tietyissä tilanteissa ammattikasvattajan velvollisuutena on tehdä lastensuojeluilmoitus. Lastensuojeluilmoitusten laatimisen pelisääntöjä toivoisin käsiteltävän.

Lopetus

Siinä missä yleisesti on ajateltu, että nimenomaan koulu on se paikka, jossa rakennetaan tasa-arvoisempaa ja oikeudenmukaisempaa maailmaa, arvioitava teos tarkastelee ihmisoikeuksia tai pikemminkin niiden loukkauksia tuoreesta näkökulmasta: koulu on paikka, jossa ammattikasvattajat syyllistyvät oppilaiden perus- ja ihmisoikeuksien loukkauksiin.

Arvioitava teos on asiantuntemuksella laadittu yleisesitys perus- ja ihmisoikeuksista kasvatusalalla ja niihin liittyvistä sudenkuopista. Jokaisen opettajaopiskelijan, opettajan ja opettajakouluttajan olisi syytä lukea tämä teos. Suosittelen tämän kirjan sisällyttämistä opettajankoulutuslaitosten opetussuunnitelmiin. Keskeinen kritiikkini kohdistui siihen, että kanteluiden tarkasteleminen johti hieman kapeaan ja yksipuoliseen näkökulmaan, sillä ammattikasvattajat eivät ole ainoa taho, joka uhkaa kasvatettavien ihmisoikeuksien toteutumista; ammattikasvattajan vastuulla on havainnoida lapsen ihmisoikeuksien toteutumista myös suhteessa kotiin. Teoksessa painottuu vahvasti oikeudellinen näkökulma.

***KT Laura Helle** toimii yliopistotutkijana Turun yliopiston Opettajankoulutuslaitoksella.*